

CUMHURİYET DÖNEMİNİN İLK NÜFUS SAYIMINA GÖRE GAZİANTEP (1927)

GAZİANTEP ACCORDING TO THE FIRST CENSUS OF THE REPUBLIC PERIOD (1927)

ŞAHİN SERT*

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı, 2. Mahmut döneminde askerlik yapabilecek erkekleri belirlemek amacıyla 1831 yılında gerçekleştirilmiştir. Ardından 1844, 1866, 1885 ve 1907 yıllarında da nüfus sayımları yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin çöküşünün ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, sağlıklı olmayan nüfus verilerini güncellemek ve ülke sınırları içindeki vatandaşların özelliklerini belirlemek amacıyla 1927 yılında 63 vilayette Cumhuriyet tarihinin ilk nüfus sayımını gerçekleştirmiştir. Bu araştırmada, 1927 yılında yapılan nüfus sayımının sonuçları üzerinden Gaziantep ilinin demografik yapısı incelenmiştir. İncelenen veriler arasında bekâr ve evli birey sayıları, yaş grupları, meslekler, okuma yazma oranları, dini inançlar, engellilik durumları ve konuşulan diller yer almaktadır. Sonuç olarak, Gaziantep'teki nüfus yoğunluğunun, 20 yaş altındaki genç nüfusun, engelli birey sayısının, dul erkek oranının ve bekâr kadın ile bekâr erkek oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir. Öte yandan, okuma yazma oranı, hem erkek hem de kadın çalışan oranı ile dul kadın oranının Türkiye ortalamasının altında kaldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, Gaziantep'te hem erkeklerin hem de kadınların büyük bir kısmının tarımla uğraştığı belirlenmiştir. Araştırmada, Türkiye İstatistik Kurumu, Başkanlık Cumhuriyet Arşivi ve konuyla ilgili inceleme ve araştırma eserlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Demografi, Gaziantep, Nüfus, 2. Mahmut ve Nüfus Sayımı.

ABSTRACT

The first census in the Ottoman Empire was conducted in 1831 during the reign of Mahmud II to determine the male population eligible for military service. Subsequent censuses were conducted in 1844, 1866, 1885, and 1907. The Republic of Turkey, founded after the collapse of the Ottoman Empire, conducted its first census in 1927 across 63 provinces. The primary objectives were to update unreliable population data and to determine the demographic characteristics of the citizenry within the new national borders. In this study, the demographic structure of Gaziantep province was examined based on the results of the census conducted in 1927. The data examined includes marital status (single and married individuals), age groups, occupations, literacy rates, religious beliefs, disability status, and languages spoken. The findings show that Gaziantep's population density, the proportion of the young population (under 20), the number of disabled individuals, the rate of widowed men, and the rates of both single women and single men were above the national average. On the other hand, it was observed that the literacy rate, the employment rates for both males and females, and the rate of widowed women were below the national average. In addition, it was determined that a large portion of both men and women in Gaziantep were engaged in agriculture. The research utilized sources from the Turkish Statistical Institute, the Presidential Republic Archive, and related scholarly literature.

Keywords: Demography, Gaziantep, Republic of Turkey, 1927 Census, Ottoman Censuses, Mahmud II.

*Doktor, Millî Eğitim Bakanlığı, sertsahin78@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6452-6824.

Extended Abstract

The first official census in the Ottoman Empire was conducted in the Anatolian and Rumelian regions during the reign of Mahmud II. Since the primary purpose of this census was to identify individuals eligible for military service, women were excluded from this process. Because the population of the eastern regions was not considered within this scope, there is no clear information on the exact population of Gaziantep between 1830 and 1840. However, according to historian Charles Issawi, the population of Gaziantep at that time is estimated to have been approximately 20,000. According to the Aleppo Vilayet Yearbook, an official document, the population of Gaziantep in 1869 was recorded as 30,871. This figure was subsequently determined to be 85,982 in 1904, 90,448 in 1908, 99,377 in 1925, and 90,600 in 1926. During the years of the War of Independence and the period that followed, the young Republic's leaders, while striving to preserve the country's independence, also embraced the goal of elevating Turkey to the level of contemporary civilizations through political, religious, legal, educational, economic, financial, health, social, and military reforms. Following the successful completion of the War of Independence, reforms accelerated during the Republican era, and the need for up-to-date population statistics for the country came to the fore. Following preparations accordingly, the first general census of the Republic was conducted on October 28, 1927. According to the census results, Gaziantep ranked 13th among 63 provinces in Turkey in terms of population density. Gaziantep province comprised a total of 720 settlements, including the districts of Besni, Kilis, and Nizip, and had a total population of 215,762. Of this population, 105,907 were male and 109,855 were female. The population per square kilometer was determined to be 21.9 across Gaziantep, exceeding the national average of 17.9. Furthermore, it was noted that the female population exceeded the male population in Gaziantep's city center and all its districts. This situation is considered directly related to the loss of male lives in war, particularly during periods such as the Tripoli War, the Balkan Wars, World War I, and the Turkish War of Independence. 1927 Census revealed striking data on various demographic and socioeconomic conditions in Gaziantep and throughout Turkey. Among the findings, 557 people lived in every 100 households in Gaziantep, compared to 492 for the entire country. This demonstrates Gaziantep's high population density. When looking at marital status, the overall rate of single men in Turkey was 55.57%, while the average rate for women was 42.09%. In Gaziantep, the single male rate was 58.01%, above the national average, while the single female rate was 44.53%, also above the national average. Furthermore, women outnumbered men in the overall population table. It has been suggested that this situation could be attributed to the impact of long-lasting wars on the male population. Another significant indicator is the widower population rate. It is also noteworthy that the proportion of married women was higher than the proportion of married men. Another interesting finding is the city's relatively low divorce rate. While the divorce rate in Turkey was 0.26% for men and 0.88% for women, in Gaziantep these rates were 0.18% for men and 0.41% for women. According to data on age groups, the proportion of males under 20 was 53.67%, while the proportion of females was 44.75%. This information indicates that Gaziantep had a significantly higher youth and child population than the national average. The density of individuals between the ages of 1 and 45 is also noteworthy. Focusing on the working-age population, as of 1927, the proportion of employed men in Turkey was 54.84%, while the proportion of employed women was 24.83%. In Gaziantep, these proportions were 48.38% for males and 17.76% for females, below the national average for both genders. However, it was noted that women, in addition to working extensively in agriculture, were also active in industry, trade, freelance work, and public services. Professions not typically held by women included military service and postal services. The literacy rate has been considered a key criterion affecting economic structure. According to census results, Gaziantep's literacy rate lagged behind the national average. While the literacy rate for men in the country was 12.99%, it was 11.04% in Gaziantep. While the female literacy rate was 3.67% across Turkey, this rate was only 2.04% in Gaziantep. It was determined that only a low 13.49% of children benefited from educational services. Although the 1927 census data reveals that a large number of different languages were spoken in Turkey, it shows that the mother tongue of the vast majority of the population was Turkish. During this period, the most widespread language after Turkish was Kurdish. According to the census results, 86.42% of the population spoke Turkish, 8.69% Kurdish, 0.98% Arabic, 0.88% Greek, 0.70% Circassian, 0.51% Hebrew, and 0.48% Armenian.

Giriş

Yaklaşık 10 bin yıllık bir geçmişe sahip olan Gaziantep, tarih boyunca farklı kültürlerin bir arada yaşadığı önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Ticaret yolları üzerinde bulunması ve bölgede yoğun ticari faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, Gaziantep'in önemini sürekli olarak artırmıştır. Şehir, Hitit, Pers, Kommegene, Roma, Sasani, Haçlı Kontluğu, Anadolu Selçuklu, İlhanlılar, Dulkadiroğulları, Timur ve Memlükler gibi birçok medeniyetin izlerini taşımaktadır. Gaziantep, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in düzenlediği seferle Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir.¹

Gaziantep, Osmanlı Devleti'nin yönetimine girdikten sonra önce sancak haline getirildi, ardından sırasıyla Arap Vilayeti Beylerbeyliği ve Dulkadir Beylerbeyliği'ne bağlandı. 19. yüzyılda ise Halep'e bağlandı. Osmanlı döneminde Gaziantep, sosyal yaşam ve nüfus açısından önemli bir gelişim gösterdi. 1536 yılında 33 mahallede 9.350 kişi, 1543'te 29 mahallede 9.900 kişi, 1574'te ise 31 mahallede 15.000 kişi yaşıyordu. Bu dönemde Antep, ekonomik ve ticari açıdan Halep'ten sonra bölgenin en önemli şehri konumundaydı. 17. yüzyılda ise 32 mahallede yaklaşık 40.000 kişi yaşamaktaydı. Nüfus artışının sebepleri arasında hem iç göç hem de dışarıdan gelen yoğun göçler yer almaktadır. Bu durum, şehrin ekonomik ve ticari gelişimiyle de ilişkilidir.²

Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı, II. Mahmut döneminde gerçekleştirilmiştir. II. Mahmut, yapmayı planladığı reformlar önünde en büyük engel olarak gördüğü Yeniçeri Ocağı'nı 1826 yılında kaldırmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılmasının ardından, yeni bir ordunun kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu yeni ordu için, hem ülkede askerlik yapabilecek bireylerin sayısının belirlenmesi hem de yeni orduya finansman sağlamak amacıyla vergi kaynaklarının tespit edilmesi gerekiyordu. Bu amaçla, 1831 yılında Anadolu ve Rumeli'de ilk nüfus sayımı yapılmıştır. Sayımın temel amacı, askerlik yapacak kişileri belirlemek olduğundan, kadınlar sayım dışında bırakılmıştır. Ayrıca, Bosna, Arnavutluk, Teselya ve doğu bölgelerinde sayım yapılmamıştır. İstanbul'daki erkek nüfus da askerlikten muaf olduğu için sayıya dâhil edilmemiştir. Bu nedenle, 1831 sayımının ülkenin nüfusunu tam olarak yansıtmadığı söylenebilir.

Rumeli	1.334.691
Anadolu	2.170.847
Kıbrıs ve Adalar	110.152
Toplam	3.615.330

Tablo 1. 1831 Yılındaki İlk Nüfus Sayımına Göre Osmanlı Devleti'nde Yaşayan Erkek Nüfus.³

Yukarıda belirtildiği gibi, ilk nüfus sayımında doğu bölgesinin nüfusu sayılmadığı için 1830-1840 yılları arasında Gaziantep'in nüfusunun tam olarak ne kadar olduğu bilinmemektedir; ancak Issawi'ye göre bu dönemde yaklaşık 20 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Resmî belge niteliğindeki en yakın dönem olan 1869 tarihli Halep

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Baskı, t.y., s.284; Bilgehan Pamuk, "Türk-İslam Hakimiyeti'nde Ayntab", *Şehr-i Ayntab-ı Cihan Gaziantep*, Ed. Ergün Özuslu, Gaziantep: Dumat Ofset Mabaacılık, 2016, 140-177.

² Hüseyin Özdeğer, "Gaziantep", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 1996, 469-474.

³ Cem Behar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, Cilt 2, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1996, 23-24. Osmanlı Devleti döneminde, 1831 yılından sonra 1844, 1866, 1885 ve 1907 yıllarında da nüfus sayımları yapılmıştır. Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003, 56-75.

Vilayet Salnamesinde ise Gaziantep nüfusunun 1869 tarihinde 30.871 olduğu görülmektedir.⁴ Antep şehir merkezinin nüfusu 1904'te 85.982,⁵ 1908'de 90.448,⁶ 1925'te 99.377,⁷ 1926 yılında ise 90.600'dür.⁸

Gaziantep, nüfus bakımından en büyük kaybını Fransız işgali (5 Kasım 1919 – 25 Aralık 1921) döneminde yaşadı. Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin ardından 30 Ağustos 1918'de Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros Mütarekesi imzalandı ve bu anlaşmaya dayanarak İtilaf Devletleri Anadolu'yu işgal etmeye başladı. İngiltere 17 Aralık 1918'de Antep'i işgal etti, ancak yaklaşık 11 ay süren İngiliz işgalinin ardından bölge Fransızlara devredildi ve 5 Kasım 1919'da Fransız birlikleri Antep'e girdi. Fransızların Antep'e girmesi bölgede bulunan Ermenileri cesaretlendirdi ve Fransızlarla iş birliği yaparak halka eziyet etmeye başladılar. Bunun üzerine şehirde milis kuvvetler oluşmaya başladı ve bu kuvvetler bir yıl boyunca Fransız ve Ermenilerle mücadele etti. Mücadele esnasında 60 bin kişilik bir nüfusa sahip olan Antep büyük bir iase ve cephane sıkıntısıyla karşı karşıya kaldı. Açlığın giderek yayılması üzerine yaklaşık 40 bin kişi çevre şehirlere göç etmek zorunda kaldı. Şehirde 2000 muharip olmak üzere yaklaşık 20 bin kişi kaldı. Kalan bu kişiler açlık ve sefaleti göze alarak Antep'i savunmaya devam etti. Yaşanan bu iase sıkıntısının dayanılmaz bir hal alması üzerine 9 Şubat 1921 günü Fransızlarla yapılan anlaşma neticesinde Antep teslim edildi. Antep, Fransızların işgaline karşı giriştiği bu mücadele neticesinde 11 bin kişiden fazla şehit ve yaralı vererek nüfus bakımından büyük bir kayıp yaşadı. Fransız işgali, 21 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Anlaşmasının ardından, 25 Aralık 1921 tarihinde Fransız birliklerinin şehirden çekilmesiyle son buldu.⁹ Antep halkının gösterdiği bu kahramanca mücadele, TBMM tarafından 8 Şubat 1921 tarihinde "Gazi" unvanıyla ödüllendirilmiş ve bu tarihten itibaren şehrin adı "Gaziantep" olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁰

Kurtuluş savaşı esnasında ve daha sonraki dönemde Genç Cumhuriyet yöneticileri, bir taraftan ülkenin bağımsızlığını sağlamaya çalışırken diğer taraftan siyasi, dini, hukuki, eğitim, iktisadi, mali, sağlık, toplumsal ve askeri olmak üzere çeşitli alanlarda kapsamlı yenilikler gerçekleştirerek ülkeyi çağdaş medeniyetler düzeyine ulaştırma hedefini benimsemişlerdi. Bu amaçla 1921-1927 yılları arasında Cumhuriyetin ilan edilmesi, Halifelüğün kaldırılması, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin kurulması, Türk Medeni Kanunu, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Aşar Vergisi'nin kaldırılması, İş Bankası, Sanayi ve Maadin Bankasının kuruluşu gibi yenilikler yapılmıştır. Bu yenilikler, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel yapısının modernleşmesi sürecinde kritik bir rol oynamıştır.¹¹

Milli mücadelenin tamamlanması ve reformların ivme kazanarak devam etmesiyle birlikte Cumhuriyet döneminde, ülke nüfusuyla ilgili güncel verilere ihtiyaç duyulmuştu. Mustafa Kemal Atatürk, çeşitli zamanlarda yaptığı konuşmalarda, bir ülkenin idari, askeri, mali ve ekonomik yapısının oluşturulabilmesi için o ülkenin nüfus yapısının iyi bilinmesi gerektiğini vurgulamıştı. Bu nedenlerden dolayı, Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımının gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.¹² Nüfus sayımının doğru bir şekilde yapılabilmesi için 10 Haziran 1925 tarihinde bir kararname çıkarılarak ülkede bir istatistik kurumunun kurulmasına karar verilmiştir. Bu amaçla, Uluslararası İstatistik Kurumu üyesi olan Belçikalı Camille Jacquart Türkiye'ye davet edilmiştir.¹³ 1926 yılında ise İstatistik Genel Müdürlüğü kurulmuş ve bu kurumun başına Camille Jacquart atanmıştır.¹⁴

Hükümet, 2 Haziran 1926 tarihli ve 893 numaralı kanunla nüfus sayımının 28 Ekim 1927'de gerçekleştirilmesine karar vermiştir. Cumhuriyetin ilk nüfus sayımının sorunsuz bir şekilde yapılabilmesi için, öncesinde bazı şehirlerde deneme amaçlı nüfus sayımları yapılması kararlaştırılmıştır. Bu deneme sayımları, 1 Aralık 1926'da

⁴ Halep Vilayet Salnamesi, 1869, 226; Charles Issawi, *The Economic History of Turkey 1800-1914*, Chicago: The University of Chicago Press, 1980, 34; Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1995, 10-11; Behar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun*, 23-24; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003, 56-75; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırıatlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 10. Baskı, 2007, 91.

⁵ Halep Vilayet Salnamesi, Matbuat-ı Vilayet, 1904, 248.

⁶ Halep Vilayet Salnamesi, Matbuat-ı Vilayet, 1908, 243.

⁷ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, Matbaa-i Amire, 1925-1926, 691.

⁸ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, Matbuat-ı Müdüriyeti Umumiyesi, 1926-1927, 948.

⁹ Lohanizade Mustafa Nurettin, *Gaziantep Savunması*, Çev. Mehmet Ali Akidil. İstanbul: Kastaş A.Ş., 1989, 21,30,136-137,181,198,201.

¹⁰ T.C. Resmi Gazete, 8 Şubat 1921, Numara: 5.4.

¹¹ *Tarih IV Türkiye Cumhuriyeti*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, 145-317.

¹² Adnan Güriz, *Türkiye'de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni*, Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, 1975, 42-43; Yüksel Özgen, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt 2, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024, 198.

¹³ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-18-1-1-14-40-16, (25.04.2025).

¹⁴ BCA, 30-10-0-0-28-160-9, (25.04.2025).

Sivas'ta, 14 Ocak 1927'de Ankara'da, 29 Şubat 1927'de Mersin'de, 12 Nisan 1927'de Tekirdağ'da ve 22 Nisan 1927'de İzmir Ödemiş'te gerçekleştirilecektir.¹⁵ Bunun yanında İstatistik ve Nüfus Genel Müdürlüğünden sayım ile ilgili bazı çalışmaların yapılması istenmiştir. Bu kapsamda, sayımın yapılacağı şehir, kasaba ve köylerin isimlerinin belirlenmesi, konutlara numara verilmesi, sayım yerlerinin tespit edilmesi, nüfus sayımını gerçekleştirecek memurların atanması, memurlara eğitim verilmesi, sayım cetvel ve talimatlarının hazırlanması, sayım komisyonlarının oluşturulması ve vatandaşlara yöneltilecek soruların belirlenmesi gibi hazırlıkların tamamlanması istenmiştir.¹⁶

Nüfus sayımının sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi adına ülke genelinde kapsamlı propaganda faaliyetleri düzenlenmiştir. Bu bağlamda, İstatistik Genel Müdürü Camille Jacquart, Ankara'da devlet yetkililerine sayım süreci hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Ayrıca, Başbakan İsmet İnönü, sayımın amacı ve toplumsal önemine yönelik bir makale yazmış; ülke çapındaki gazeteler halkı bilgilendirme amacıyla çeşitli yazılar yayımlamıştır. Eğitim kurumlarında öğretmenler tarafından öğrencilere sayım hakkında bilgilendirmeler yapılmış ve ülkenin farklı bölgelerinde yer alan kurumlarda konuyla ilgili konferanslar düzenlenmiştir.¹⁷

Osmanlı Devleti'nde nüfus verilerinin düzenli ve doğru şekilde toplanamaması, mevcut bilgilerin yetersizliği, savaşlar nedeniyle yaşanan nüfus kayıpları, kayıt altına alınmamış birçok vatandaşın varlığı ve toprak kayıplarından kaynaklanan göç hareketleri gibi unsurlar, yeni bir nüfus sayımının gerekliliğini ortaya çıkarmıştı.¹⁸ Bu bağlamda yetkililer, ülke hakkında kapsamlı bilgi edinme amacıyla vatandaşlara yönelik olarak 15 soru hazırlamışlardı. Bu sorular şu şekilde sıralanmaktaydı:

- 1- Hane veya o binanın numarası.
- 2- Aile, lakap, peder ismi ve isim.
- 3- Yazılan erkek midir, kadın mı?
- 4- Doğduğu tarih.
- 5- Doğduğu yer.
- 6- Medeni hali.
- 7- Ana lisanı. Aile arasında hangi lisanla konuştuğu.
- 8- Daimi ikametgâhı.
- 9- Hangi tabiiyetten olduğu.
- 10- Mesleği, sanatı, eğer yoksa ne ile geçindiği.
- 11- Okuyup yazma bilip bilmediği.
- 12- Hangi dinde olduğu.
- 13- Vücutça sakatlığı, noksanlığı varsa nelerdir?
- 14- Daha önce nüfusa kaydedilmiş midir? Edilmişse nerede kayıt edilmiştir?
- 15- Elinde nüfus tezkeresi veyahut hüviyet cüzdanı var mıdır?¹⁹

Hükümet ve yetkililerin hazırlıkları tamamlamasının ardından, 28 Ekim 1927'de Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Bu sayımda Türkiye, Karadeniz Sahil Vilayetleri, Marmara ve Adalar Denizi Sahil Vilayetleri, Akdeniz Sahil Vilayetleri, Garp Vilayetleri, Merkezi Anadolu Vilayetleri, Şarki Anadolu Vilayetleri ve Cenubi Şarki Anadolu Vilayetleri olmak üzere 7 bölgeye ayrılmıştır. Gaziantep, Mardin ve Urfa illeri Cenubi Şarki

¹⁵ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, Ankara: Başvekalet Müdevvenat Matbaası, 1929c, 3.

¹⁶ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 4-6.

¹⁷ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 6.

¹⁸ Ramazan Baş, *Türkiye'nin Nüfus Politikası (1923-1980)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2023, 47-48.

¹⁹ Umumi Nüfusumuz Yazılacak, *Hakimiyet-i Milliye*, 16 Ekim 1927, 3.

Anadolu bölgesine dâhil edilmiştir.²⁰ Nüfus sayımı, 63 il, 328 ilçe, 40.600 belde belediyesi ve köyde gerçekleştirilmiştir.²¹

Mevcut Nüfus	Erkek	Kadın	Erkeklerin oranı	Kadınların oranı	Yüzölçümü	K ² Düşen İnsan Sayısı
13.648.270	6.563.879	7.084.391	%48.1	%51.9	762.736	17.9

Tablo 2. 28 Ekim 1927’de Yapılan Nüfus Sayımında Türkiye’nin Toplam Nüfusu.²²

Nüfus sayımı sonucunda ülke hakkında kapsamlı bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca, modern bir Türk devletinin kurulduğu, Türkiye Cumhuriyeti’nin Avrupa devletleriyle eşit seviyede ve güçlü bir nüfusa sahip olduğu, modern bir devlet olma yolunda kararlılıkla ilerlediği imajı Avrupa ülkelerine gösterilmiştir.²³ Nüfus sayımının sonuçlarından biri de Osmanlı Devleti döneminde tam olarak gerçekleştirilemeyen nüfus sayımının bu dönemde sağlıklı bir şekilde yapılmış olmasıydı. Bu durum, Cumhuriyet rejiminin vatandaşlarla kurduğu olumlu ilişkinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Nüfus sayımı sayesinde ülkeye dair bilgiler düzenli bir şekilde toplanmış ve bu veriler, yöneticilerin ülkenin geleceği için daha sağlıklı planlamalar yapmasına olanak tanımıştır.²⁴

Başbakan İsmet İnönü, nüfus sayımının belirlenen kurallar çerçevesinde başarıyla tamamlandığını ve Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun yaklaşık 14 milyon olduğunu belirtmiştir. Bu süreçten ve elde edilen sonuçlardan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir.²⁵ İstatistik Genel Müdürü Camille Jacquart da sayımın sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmesinden, ülkenin neredeyse her yerinde yapılmasından ve sonuçlardan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.²⁶

1927 Nüfus Sayımı Sonucuna Göre Gaziantep

Bir toprak parçasında yaşayan insan topluluğuna nüfus denir. Nüfusun büyüklüğü, yaş gruplarına göre dağılımı ve artış hızı, bir ülkenin ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler sunar. Bir ülkede beslenme, giyim, konut, sağlık, kültür ve eğlence gibi alanlarda alınacak önlemler veya yapılacak hesaplamalarda en önemli faktör nüfustur. Başka bir deyişle, işsizlik, iş bulma, ücret, çalışma koşulları, konut, eğitim ve refah gibi konuların hepsi nüfusla ilişkilidir.²⁷

Gaziantep, stratejik konumu sayesinde tarih boyunca ticaret alanında büyük bir gelişim göstermiştir. Şehirde ziraat, hayvancılık ve bağcılık gibi temel faaliyetlerin yanı sıra demircilik, tütüncülük, nalbantlık, değirmencilik, tuzculuk, semercilik, katırcılık ve kuyumculuk gibi pek çok farklı meslek dalında çalışan zanaatkarlar bulunuyordu. Ayrıca, hanlar, bedestenler ve çarşılar gibi ticaretin merkezi olan mekânlar şehirde yaygın olarak yer alıyordu.²⁸

Fransızların Antep’i kuşattığı 15 Nisan 1920’den 9 Şubat 1921’deki teslim tarihine kadar şehir, yoğun bir bombardıman altında kalmış ve adeta harap olmuştu. Bu dönemde ticaret hayatı neredeyse tamamen durmuş, evler, hanlar, hamamlar, camiler, un fabrikaları ve resmi binalar yıkıma uğramıştı.²⁹ Tarım arazileri ciddi zarar

²⁰ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 9,13.

²¹ TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2013*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2014, 5.

²² TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 8; TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2011*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012, 7; TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2013*, 5,7.

²³ Aytül Tamer, Alanur Çavlin Bozbeyoğlu, “1927 Yılı Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar”, *Nüfusbilim Dergisi*, 26/1 (2004), 73-88.

²⁴ Zafer Gölen, *1927 Genel Nüfus Sayımı*, Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri, Ed. Bayram Kodaman vd, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2008, 306-314.

²⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 1, İçtima 4.

²⁶ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 120-121.

²⁷ Koray Başol. “Türkiye’nin Demografik Yapısındaki Değişmeler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10/1 (1995), 249-280; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap 1. Bölüm, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1995, 276.

²⁸ Mustafa Öztürk, “Osmanlı Döneminde Antep’in İktisadi Vaziyeti”, *Gaziantep Üniversitesi Ayıntap Araştırmaları Dergisi*, 5/1 (2022), 6,10,12.

²⁹ Lohanizade Mustafa Nurettin, *Gaziantep Savunması*, s.86,153,179.

görmüş, zanaatkârların bir kısmı hayatını kaybederken bir kısmı da bölgeyi terk ederek göç etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca Antep, farklı dini inançlara ve etnik gruplara sahip insanların bir arada yaşadığı bir yerleşim alanıydı. Ancak Fransız işgali sonrasında bu toplulukların akıbeti belirsiz bir hale gelmişti. İşgal sürecinde şehrin nüfusunun yaklaşık üçte ikisi diğer vilayetlere zorunlu göç etmişti. Bu nedenle yapılacak bir nüfus sayımı, Gaziantep'in demografik yapısını anlamak ve şehirle ilgili gerçekleştirilecek çalışmalara ışık tutmak açısından büyük bir önem taşımaktaydı.

Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı olan 1927 yılına ait sonuçlar, Gaziantep ili hakkında kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Bu sayım, Gaziantep'teki toplam nüfusu, merkez ve ilçelerdeki bekâr ve evli bireylerin sayısını, yaş ve meslek gruplarını, bu mesleklerle uğraşanların sayısını, kadın ve erkekler arasındaki okuryazarlık oranını, dini inançları, engelli bireylerin sayısını, şehirde konuşulan dilleri, farklı milletlerden insanların varlığını ve Gaziantep'te yaşayan yabancıların hangi ülke vatandaşları olduğunu ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Nüfus Yapısı

Bir ülkenin ekonomik sisteminin işleyişini etkileyen en önemli faktörlerden biri nüfustur. Nüfus, yalnızca bir ülkedeki toplam insan sayısını değil, aynı zamanda yaş, cinsiyet, biyolojik özellikler, bilgi ve yetenekler gibi ekonomik performansı etkileyen birçok unsuru da içerir. Ayrıca, toplam iş gücüne katılım oranı da bu özellikler arasında yer almaktadır.³⁰ Bir ülkede nüfus sayımının yapılmasının başlıca nedeni, cinsiyet, yaş, medeni durum, din, dil, doğurganlık, meslek ve eğitim gibi temel özellikleri öğrenmektir. Ayrıca, nüfusun nitelik ve nicelik açısından zaman içindeki değişimini de gözler önüne sermektir.³¹ 1927 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımında Gaziantep'te 626 sayım bölgesi oluşturulmuş ve 634 sayım memuru görevlendirilmiştir.³² Sayım sonuçlarına göre, Gaziantep, Türkiye'deki 63 il arasında nüfus yoğunluğu açısından 13. sırada yer alıyordu.³³ Gaziantep, Besni, Kilis ve Nizip ilçelerinden oluşan bu bölgede 720 yerleşim yerinde toplam 215.762 kişi yaşıyordu. Bu nüfusun 105.907'si erkek, 109.855'i ise kadındı. Kilis ve Nizip ilçelerinin nüfusları, Gaziantep ilinin toplam nüfusunu aşmaktadır. Ayrıca, Besni ilçesinde kilometrekareye düşen insan sayısının Türkiye ortalamasının yaklaşık iki katı kadar az olduğu dikkat çekmektedir. Gaziantep genelinde ise bu oran, Türkiye ortalamasının üzerinde, 21.9 olarak belirlenmiştir; Türkiye genelinde bu oran 17.9'dur. Gaziantep şehir merkezi ve tüm ilçelerinde kadın nüfusunun erkek nüfusunu aştığı da gözlemlenmektedir. Bu durumun, Trablusgarp, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde erkeklerin savaşlarda hayatını kaybetmesinin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir.

Vilayet ve Kazalar	Erkek	Kadın	Toplam	Yüzölçümü	K ² Düşen İnsan Sayısı	Yerleşim Yeri Sayısı
Gaziantep	44012	45386	89398	4090	21.9	220
Besni	14673	16447	31120	3230	9.6	141
Kilis	23097	23430	46527	1450	32.0	142
Nizip	24125	24592	48717	2430	20.0	217
TOPLAM	105907	109855	215762	11200	19.3	720

Tablo 3. 1927 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Gaziantep İli ve Kazaları Nüfus Bilgileri.³⁴

Sayım sonuçlarından elde edilen bulgulardan biri, Gaziantep'te her 100 hanede 557 kişinin yaşadığıdır. Türkiye genelinde bu ortalama 492 iken, Gaziantep'teki bu durum, yüksek nüfus yoğunluğunu göstermektedir.³⁵ Ayrıca, sayım verilerine göre ülkede her 1000 erkeğe 1079 kadın düşerken, Gaziantep'te bu oran 1000 erkeğe 1037 kadındır. Bu durum, Gaziantep'teki kadın nüfusunun Türkiye ortalamasına göre daha az olduğunu ortaya koymaktadır.³⁶

³⁰ Tevfik Güran, *Resmi İstatistiklere Göre Osmanlı Toplum ve Ekonomisi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, 3.

³¹ Özel İhtisas Komisyonu Raporu, *Nüfus ve Nüfusun Yapısı*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1994, 1.

³² TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 79.

³³ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 12-13.

³⁴ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, Ankara: Hüsnütabiat Matbaası, 1929a, viii.

³⁵ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 16.

³⁶ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 18.

Gaziantep İlinin Medeni Hal Durumu

Sayım sonuçlarından elde edilen önemli bilgilerden biri, Türkiye'deki bireylerin medeni hal durumudur. Ülke genelinde bekâr erkeklerin oranı %55.57, bekâr kadınların oranı ise %42.09'dur.³⁷ Gaziantep özelinde ise bekâr erkeklerin oranı %58.01, bekâr kadınların oranı ise %44.53'tür. Bu veriler, Gaziantep'teki bekâr erkek ve kadın oranlarının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir. Tabloya bakıldığında dikkat çeken bir diğer nokta, kadın nüfusunun erkek nüfusunu aşmasıdır. Bu durum, daha önce belirtildiği gibi, uzun yıllar süren savaşların erkeklerin hayatını kaybetmesine yol açmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, toplam nüfus içinde bekârların yüksek oranı da dikkat çekicidir; bekârlar arasında en yüksek orana sahip grup ise erkeklerdir. Bu durum, Gaziantep'teki genç nüfusun da yüksek olduğunu göstermektedir.

Kazalar	Cinsiyet	Nüfusun Mevcudu	Bekar	Evli	Dul	Boşanmış	Meçhul
Gaziantep	Erkek	44012	25164	17960	795	81	12
	Kadın	45386	19844	19798	5519	202	23
Besni	Erkek	14673	9026	5364	216	21	10
	Kadın	16447	7227	6581	2559	77	46
Kilis	Erkek	23097	12785	9783	468	51	10
	Kadın	23430	10495	10273	2379	79	4
Nizip	Erkek	24125	14463	9202	355	42	53
	Kadın	24592	11355	10525	2610	88	14
Toplam	Erkek	105907	61438	42809	1844	195	121
	Kadın	109855	48921	47177	13267	446	44
Genel Toplam		215762	110359	89486	15111	641	165

Tablo 4. 1927 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Gaziantep ve İlçelerinde Medeni Hal Durumu.³⁸

Tabloda öne çıkan önemli verilerden biri, Gaziantep şehir merkezi ve ilçelerindeki erkek ve kadın dul sayılarıdır. Türkiye genelinde dul oranı erkeklerde %1.53, kadınlarda ise %15.02'dir. Gaziantep'te dul erkeklerin oranı %1.74, dul kadınların oranı ise %12.08 olarak tespit edilmiştir. Dul erkeklerin oranı Türkiye ortalamasının üzerinde, dul kadınların oranı ise altında kalmaktadır. Ayrıca, tabloda dikkat çeken bir diğer nokta, evli kadınların oranının evli erkeklerden daha fazla olmasıdır. Şehir merkezi ve ilçelerde evli kadın sayısının erkeklerden fazla olduğu gözlemlenmektedir. Bir diğer ilginç veri ise, şehirdeki boşanma oranının düşük olmasıdır. Türkiye genelinde erkeklerde boşanma oranı %0.26, kadınlarda ise %0.88'dir.³⁹ Gaziantep'te boşanmış erkeklerin oranı %0.18, boşanmış kadınların oranı ise %0.41 olarak tespit edilmiştir. Bu veriler, Gaziantep'teki boşanma oranının Türkiye genelinin altında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun, Türk toplumunun boşanmaya karşı olumsuz bir tutum sergilemesinin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir.

Gaziantep İlinin Yaş Grubu

1927 yılında yapılan nüfus sayımı, en kapsamlı sonuçların elde edildiği sayım olmuştur. Yaş gruplarıyla ilgili bilgi toplamak amacıyla sorulan sorular sayesinde 9 farklı yaş grubuna dair veriler elde edilmiştir. Ancak, 20 yaşına kadar olan kesimden elde edilen verilerin, çocukların yaşlarının doğru bir şekilde belirtilmemesi nedeniyle güvenilirliği sorgulanabilir. Türkiye genelinde 20 yaş altındaki erkeklerin oranı % 52.81, kadınların oranı ise % 43.67 olarak tespit edilmiştir.⁴⁰

Kazalar	Cinsiyet	Nüfusun Mevcudu	1 Yaşından Küçük	1-2 Yaş	3-6 Yaş	7-12 Yaş	13-19 Yaş	20-45 Yaş	46-60 Yaş	61-70 Yaş	71 ve Üzeri	Yaşı Meçhul
---------	----------	-----------------	------------------	---------	---------	----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------------	-------------

³⁷ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 19

³⁸ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, 171.

³⁹ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 20.

⁴⁰ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 20.

Gaziantep	Erkek	44012	2673	4069	6092	4992	5536	13874	4187	1824	742	23
	Kadın	5386	1881	3329	5560	3963	5746	17411	4810	1727	942	17
Besni	Erkek	14673	899	1789	2231	2064	1740	4056	1062	620	199	13
	Kadın	16447	437	1053	2064	1517	2077	6836	1621	595	232	15
Kilis	Erkek	23097	1301	2027	3059	2394	2744	7795	2374	993	369	41
	Kadın	23430	831	1511	2901	2164	2981	9329	2415	792	489	17
Nizip	Erkek	24125	1050	2912	3782	2961	2529	7666	1935	866	373	51
	Kadın	24592	602	2122	3145	2299	2976	10104	2298	718	808	25
Toplam	Erkek	105907	5923	10797	15164	12411	12549	33391	9358	4303	1686	128
	Kadın	109855	3751	8015	13670	9943	13780	43680	11144	3832	1966	74
Genel Toplam		215762	9674	18812	28834	22354	25329	77071	20702	8135	3649	202

Tablo 5. 1927 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Gaziantep ve İlçelerinde Yaş Grupları.⁴¹

Gaziantep'te 20 yaş altındaki erkeklerin oranı %53.67, kadınların oranı ise %44.75'tir. Bu veriler, Gaziantep'teki 20 yaş altı genç nüfusun Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir. Nüfus sayımına göre, 1-45 yaş aralığındaki bireylerin yoğunluğu dikkat çekmekte, bu da bölgede genç ve çocuk nüfusunun fazla olduğunu ortaya koymaktadır. 61 yaş ve üzeri bireyler için Türkiye ortalaması erkeklerde %5.15, kadınlarda ise %5.41 iken, Gaziantep'te bu oran erkeklerde %5.78, kadınlarda ise %5.35'tir. Erkeklerde yaşlılık oranı Türkiye ortalamasının üzerinde, kadınlarda ise altında kalmaktadır. Genç nüfusun fazlalığı, bir ülkenin ekonomik gelişimi açısından olumlu bir durumdur; ancak mevcut ekonomik koşullar, cumhuriyet hükümetinin bu genç nüfustan yeterince faydalanılamamasına neden olmuştur.

Gaziantep Nüfusunun Mesleklere Göre Dağılımı

Bir ülkedeki istihdamın sektörel dağılımı, o ülkenin gelişim düzeyini yansıtan önemli bir göstergedir. Gelişmiş ülkelerde istihdam genellikle sanayi ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşırken, gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü daha belirgin bir rol oynamaktadır.⁴² Osmanlı Devleti döneminde halkın büyük bir kısmı tarım ve hayvancılıkla uğraşıyordu; bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de ekonomik bir gelişimden bahsetmek mümkün değildi. Yapılan sayımlar, bu durumun hem ülke genelinde hem de Gaziantep özelinde devam ettiğini göstermektedir. Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasının ardından kurulan Cumhuriyet hükümeti, öncelikle sanayiye odaklanarak bu alanda ülkeyi kalkındırma çabalarına başlamıştır.

Kazalar	Cinsiyet	Ziraat	Sanayi	Ticaret	Serbest	Memur	Hâkim	Ordu	PTT	Muhtelif	Toplam	Mesleksiz veya Meçhul
Gaziantep	Erkek	15050	3018	2478	315	451	45	162	17	701	22237	21775
	Kadın	9058	75	21	34	6	---	---	---	34	9228	36158
Besni	Erkek	4382	646	493	93	68	8	63	8	211	5972	8701
	Kadın	1870	49	15	3	---	---	---	---	5	1942	14505
Kilis	Erkek	7274	1256	1063	130	234	22	468	20	587	11054	12043
	Kadın	2057	13	16	20	3	1	---	---	36	2146	21284
Nizip	Erkek	10882	343	347	94	97	8	44	7	149	11971	12154
	Kadın	6112	29	14	18	1	---	---	---	17	6191	18401
Toplam	Erkek	37588	5263	4381	632	850	83	737	52	1648	51234	54673
	Kadın	19097	166	66	75	10	1	---	---	92	19507	90348
Genel Toplam		56685	5429	4447	707	860	84	737	52	1740	70741	145021

Tablo 6. 1927 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Gaziantep ve İlçelerinde Nüfus'un Mesleklere Göre Dağılımı.⁴³

⁴¹ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, 171.

⁴² Başol, "Türkiye'nin Demografik Yapısındaki Değişmeler", 256.

⁴³ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, 193-194.

1927 yılı nüfus sayımında Türkiye'de çalışan erkeklerin oranı %54.84, kadınların oranı ise %24.83 olarak tespit edilmiştir.⁴⁴ Gaziantep'te bu oran erkeklerde %48,38, kadınlarda ise %17.76'dır. Bu veriler, hem erkek hem de kadın çalışanların Türkiye ortalamasının altında kaldığını göstermektedir. Nüfus sayımında dokuz meslek dalı yer almıştır: ziraat, sanayi, ticaret, serbest meslek, memur, hâkim, ordu, PTT çalışanları ve çeşitli iş kollarında çalışanlar. Ziraat, sanayi, ticaret, serbest meslek ve memurluk iş kollarında hem erkekler hem de kadınlar çalışırken, ordu ve PTT gibi sektörlerde hiç kadın çalışan olmadığı görülmektedir. Kilis'te ise bir kadın hâkimin olması dikkat çeken noktalardan biridir. Ayrıca, işsizlerin sayısını belirlemek amacıyla bu gruplar da sayıma dâhil edilmiştir. Gaziantep'teki iş kolları incelendiğinde, ziraatla uğraşan nüfusun yoğun olduğu görülmektedir. Bölgede buğday, arpa, burçak, akdarı, mısır, nohut ve mercimek gibi tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Bu durum, Osmanlı döneminden bu yana süregelen tarım toplumu yapısını yansıtmaktadır.⁴⁵

Dikkat çeken bir diğer nokta, kadınların çeşitli iş kollarında aktif bir şekilde yer almasıdır. Kadınların en fazla istihdam edildiği sektör tarım olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra sanayi, ticaret, serbest meslek, kamu hizmeti ve yargı gibi farklı alanlarda da çalıştıkları gözlemlenmektedir. Kadınların yer almadığı sektörler arasında askerlik ve PTT bulunmaktadır. Ayrıca, işsizlik oranının oldukça yüksek olduğu da tabloda dikkat çekmektedir. Nüfusun büyük bir kısmının işsiz olduğu bu sayımda, Gaziantep'te çalışan bireylerin oranı %32.79, çalışmayanların oranı ise %67.21 olarak belirlenmiştir.

Gaziantep Nüfusunun Okuma Yazma Durumu

Bir ülkenin ekonomik yapısını etkileyen önemli faktörlerden biri, o ülkedeki okur-yazarlık oranıdır. Yüksek okuryazarlık oranına sahip ülkelerin genellikle gelişmiş ülkeler olduğu gözlemlenmektedir.⁴⁶ 1927 yılındaki nüfus sayımının ana hedeflerinden biri, ülkedeki okuma bilen vatandaş sayısını tespit etmektir. Bu doğrultuda, nüfus sayımı sırasında vatandaşlara "Matbu bir yazıyı okuyabilir misiniz?" sorusu sorulmuş ve alınan yanıtlara dayanarak okuma bilen kişi sayısı belirlenmeye çalışılmıştır.⁴⁷ Sayım sonuçlarına göre, Gaziantep'teki okuma oranı Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Türkiye genelinde okuma bilen erkeklerin oranı %12.99 iken, Gaziantep'te bu oran %11.04'tür. Türkiye genelinde kadınlarda okuma oranı %3.67, Gaziantep'te ise %2.04 olarak kaydedilmiştir. Türkiye genelinde okuma bilenlerin ortalaması %8.61 iken, Gaziantep'te bu oran %6.25'te kalmıştır.⁴⁸ Öne çıkan bir diğer nokta, Besni ilçesinde 16.447 kadın arasında yalnızca 36'sının okuma bilmesidir. Bu durum Besni'deki kadınlar arasında okuma oranının %0.22 gibi son derece düşük olduğunu göstermektedir. Elde edilen veriler, kadınlar ve erkekler arasında okuma konusunda belirgin bir fark bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun, Türk toplumundaki erkek egemenliğinin yanı sıra, kız çocuklarının okula gönderilmemesi gibi yaklaşımlardan kaynaklandığı söylenebilir.⁴⁹

Kazalar	Cinsiyet	Nüfusun Mevcudu	Bilen	Bilmeyen
Gaziantep	Erkek	44012	4292	39720
	Kadın	45386	972	44414
Besni	Erkek	14673	747	13926
	Kadın	16447	36	16411
Kilis	Erkek	23097	1943	21154
	Kadın	23430	542	22888
Nizip	Erkek	24125	1193	22932
	Kadın	24592	180	24412
Toplam	Erkek	105907	8175	97732
	Kadın	109855	1730	108125
Genel Toplam		215762	9905	203857

⁴⁴ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 24.

⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, Matbaat-ı Müdüriyeti Umumiyesi, 1927-1928, 951.

⁴⁶ Başol, "Türkiye'nin Demografik Yapısındaki Değişmeler", 258.

⁴⁷ BCA, 30-10-0-0-25-145-12, (25.04.2025).

⁴⁸ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 22-23.

⁴⁹ Mustafa Köse, *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, 174.

Tablo 7. 1927 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Gaziantep ve İlçelerinde Okuma Bilenlerin Sayısı.⁵⁰

Bir ülkenin okuma yazma oranı, o ülkedeki eğitim ve öğretim faaliyetleriyle doğrudan bağlantılıdır. Okullaşma oranının yüksek olduğu bir ülkede, okuma yazma oranı da buna paralel olarak artış gösterir. Bu çerçevede, 1925 yılında Gaziantep'in nüfusunun 99.377 olduğu dönemde, şehirdeki 77 okulda toplam 3373 öğrenci eğitim alıyordu. Bu sayı, vilayetin genel nüfusuna oranlandığında %3.39 seviyesinde bulunmaktaydı.⁵¹ 1926 yılında Gaziantep vilayetinin nüfusu 90.600'dü. Bu dönemde vilayette 2 ortaokul, 1 yatılı okul, 5 dikiş-nakış okulu, 11 erkek ilkokulu, 7 kız ilkokulu, 3 anaokulu ve 39 köy okulu olmak üzere toplamda 117 öğretmen eşliğinde 3458 öğrenci eğitim alıyordu. Bu, nüfusun %3.82'sinin eğitim öğretim sürecine dâhil olduğunu göstermekteydi.⁵² 1927 yılına gelindiğinde ise şehir merkezinin nüfusu 89.398 olarak kaydedilmişti. Bu yıl vilayette 114 öğrencili 1 ortaokul ve 1847 öğrencili 24 ilkokul bulunuyordu. Ayrıca Kilis'te 100 öğrencinin eğitim gördüğü bir ortaokul vardı ve vilayet çapında toplamda 2015 öğrencinin öğrenim gördüğü 54 ilkokul faaliyet gösteriyordu. Bu dönemde öğrencilerin eğitim öğretime katılım oranı, genel nüfus içerisinde %2.19 olmuştur.⁵³ 1927 nüfus verileri incelendiğinde, eğitim çağındaki çocukların büyük bir bölümünün eğitim ve öğretim olanaklarından yoksun olduğu anlaşılmaktadır. Sayımın gerçekleştirildiği yıl Gaziantep merkezde 3-9 yaş grubunda 4754, 7-12 yaş grubunda 4034 ve 13-19 yaş grubunda 5754 olmak üzere toplamda 14542 okul çağındaki çocuk bulunmaktaydı.⁵⁴ Bu veriler, o dönemde okul çağındaki çocukların yalnızca %13.49'unun eğitim ve öğretim hizmetlerinden yararlandığını göstermektedir. Bu dönemde Avrupa ülkelerinin okuma yazma oranları incelendiğinde, Almanya'da %99.8, Fransa'da %96.8, Bulgaristan'da %75, Yunanistan'da %70 ve Yugoslavya'da %50.4 seviyelerine ulaştığı görülmektedir. Bu veriler, Türkiye'nin okuma oranının diğer ülkelere kıyasla ne kadar geride olduğunu açıkça göstermektedir.⁵⁵

Cumhuriyet hükümeti, bu verileri göz önünde bulundurarak eğitim ve öğretime büyük bir önem vermiştir. Bu hedef doğrultusunda, Latin Rakamları ve Latin Alfabesinin kabulü, Millet Mektepleri (1928), Halk Okuma Odaları (1930) ve Halkevleri (1932) gibi birçok reform gerçekleştirilmiş, böylece okuma yazma oranının artırılması ve medeni ülkeler seviyesine ulaşılması amaçlanmıştır.⁵⁶ Söz konusu çalışmaların sonucunda, 1935 genel nüfus sayımı verilerine bakıldığında Gaziantep'te erkeklerde okuma yazma oranı %14, kadınlarda %2.6, okul çağındaki çocukların durumuna bakıldığında ise erkeklerde %18.1, kadınlarda %6 olmak üzere ortalama %12.6 seviyesine ulaşıldığı görülmektedir.⁵⁷

Gaziantep'te Dini İnançlar

Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu bölgelerde farklı inançlara sahip insanlar yaşamaktaydı. Bu inanç çeşitliliği, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da devam etmiştir. Yapılan sayımın amaçlarından biri, ülkede yaşayan dini inançları belirlemektir. Bu doğrultuda vatandaşlara hangi dini inanca sahip oldukları şeklinde sorular yöneltilmiştir. Bu sayımda dikkat çeken bir nokta, İslam ve Yahudi inancına sahip olanlara sadece dini inançları sorulurken, Hristiyan vatandaşlara ise Hristiyanlık inancının Katolik, Protestan ve Ortodoks mezheplerinden hangisine bağlı olduklarının ayrı ayrı sorulmuş olmasıdır.⁵⁸ Sayım esnasında Hristiyan vatandaşların bazıları bu üç mezhepten birine bağlı olduklarını belirtirken, kimileri kendini doğrudan Hristiyan, kimisi ise Ermeni olarak tanıtmıştır. Bu durum tahrir cetveline işlendiğinden dolayı Hristiyan vatandaşlarla ilgili düzenli bir tasnifin yapılamadığı anlaşılmaktadır. Sayım sonuçlarına göre, Türkiye genelinde vatandaşların %97.36'sı Müslüman, %1.89'u Hristiyan, %0.60'ı Musevi, %0.13'ü diğer dinlere mensup, %0.02'si ise dini kimliği belirsiz veya dinsiz olarak kaydedilmiştir.⁵⁹

⁵⁰ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, 171.

⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1925-1926, 692.

⁵² Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1926-1927, 956.

⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1927-1928, 1004.

⁵⁴ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, 171.

⁵⁵ Türkan Çetin. *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Köylü Politikası (1923-1950)*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 54.

⁵⁶ Ergünöz Akçora, "Atatürk, Cumhuriyet ve Eğitim Öğretimde Millilik ve Bütünlük", *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi*, 11/33 (1999), 673-697; Muhsin Hesapçıoğlu. "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi", *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29 (2009), 121-138.

⁵⁷ TCBİUD, *Genel Nüfus Sayımı*, Ankara: Mehmet İhsan Basımevi, 1937, 208,210.

⁵⁸ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 114.

⁵⁹ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 30.

ŞAHİN SERT

Kazalar	Cinsiyet	İslam	Katolik	Protestan	Ortodoks	Ermeni	Hristiyan	Musevi	Diğer Dinler	Dinsiz veya Dini Meçhul
Gaziantep	Erkek	43799	3	8	---	3	---	199	---	---
	Kadın	45178	3	15	1	6	1	180	---	2
Besni	Erkek	14668	2	1	---	---	---	2	---	---
	Kadın	16447	---	---	---	---	---	---	---	---
Kilis	Erkek	22915	---	---	---	2	1	179	---	---
	Kadın	23278	---	---	---	1	---	151	---	---
Nizip	Erkek	24110	3	---	---	---	---	12	---	---
	Kadın	24568	5	---	---	---	---	19	---	---
Toplam	Erkek	105492	8	9	---	5	1	392	---	---
	Kadın	109471	8	15	1	7	1	350	---	2
Genel Toplam		214963	16	24	1	12	2	742	---	2

Tablo 8. 1927 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Gaziantep ve İlçelerinde Dini İnançlar.⁶⁰

Gaziantep'te yapılan nüfus sayımına göre, halkın %99.63'ü Müslümandır. Hristiyanların oranı %0.03, Musevilerin oranı ise %0.34'tür. Ayrıca, az sayıda diğer dinlere mensup bireyler, dini bilinmeyenler ve dinsizler de bulunmaktadır. Sayım sonuçları, Gaziantep'teki en büyük dini azınlığın 742 kişiyle Yahudiler olduğunu ve bu grubun hem şehir merkezinde hem de ilçelerinde yaşadığını ortaya koymaktadır. 1935 yılındaki nüfus sayımında Yahudi nüfusu 543 olarak belirlenmiştir.⁶¹ 1948'de İsrail devletinin kurulmasıyla yaşanan göçler sonucunda, 1955 yılında bu sayı 151'e düşmüştür. Gaziantep'e yerleşen Yahudilerin bir kısmı, milattan önce 597 yılında gerçekleşen Babil sürgünü sonrasında bölgeye gelirken, diğer bir kısmı ise 1492 yılında İspanya'dan göç ederek II. Beyazıt döneminde buraya ulaşmıştır. Gaziantep'teki Yahudilerin çoğu ticaretle uğraşmıştır.⁶²

Gaziantep'te Engellilik Oranı

Birleşmiş Milletler, engellileri, normal bir bireyin kişisel veya sosyal yaşamında kendi başına gerçekleştirmesi gereken görevleri, bedensel ya da ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal veya sonradan oluşan herhangi bir eksiklik nedeniyle yerine getiremeyen kişiler olarak tanımlamaktadır.⁶³ 1927 yılında yapılan nüfus sayımında, Türkiye'deki engelli bireylerin sayısı da incelenen konular arasındaydı. Sayım sonuçlarına göre, Türkiye genelinde erkeklerde %2.07, kadınlarda %0.81 ve ortalama olarak %1.42 oranında engelli vatandaş tespit edilmiştir. Bu grupta en yüksek engellilik oranı, erkeklerde %24.08, kadınlarda %30.13 ve ortalama %25.88 ile topallık olarak görülmüştür. İkinci sırada ise erkeklerde %11.28, kadınlarda %20.24 ve ortalama %13.94 ile körlük yer almıştır.⁶⁴

Kazalar	Cinsiyet	Engelsiz	Kör	Sağır-Dilsiz	Topal	Çolak	Kambur	Bunların Dışında
Gaziantep	Erkek	42713	205	48	228	134	9	675
	Kadın	44974	146	14	62	14	4	172
Besni	Erkek	14174	113	13	72	39	2	260
	Kadın	16143	132	9	38	13	3	109
Kilis	Erkek	22031	191	34	124	73	2	642
	Kadın	23127	111	4	32	3	2	151
Nizip	Erkek	23002	183	47	149	86	3	655
	Kadın	24166	119	6	30	13	5	253
Toplam	Erkek	101920	692	142	573	332	16	2232
	Kadın	108410	508	33	162	43	14	685

⁶⁰ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, 215-216.

⁶¹ TCBİUD, *Genel Nüfus Sayımı*, 193.

⁶² <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/95207/gaziantep-ve-van-yahudileri>, Erişim 04.06.2025.

⁶³ Canan Koca, *Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu*, İstanbul: Dünya Engelliler Vakfı, 2010, 4.

⁶⁴ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 29.

Genel Toplam		210330	1200	175	735	375	30	2917
--------------	--	--------	------	-----	-----	-----	----	------

Tablo 9. 1927 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Gaziantep ve İlçelerinde Engellilik Durumu.⁶⁵

Gaziantep'teki nüfus sayım sonuçlarına göre, erkeklerde engellilik oranı %3.76, kadınlarda ise %1.32 olarak belirlenmiş ve genel ortalama %2.52 olarak hesaplanmıştır. Bu veriler, Gaziantep'teki engelli sayısının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir. Türkiye genelinde en yüksek ikinci engellilik durumu olan körlük, Gaziantep'te en fazla engellilik oranına sahip durum olarak kaydedilmiştir. Gaziantep'te körlük oranları erkeklerde %0.65, kadınlarda %0.46 ve genel olarak %0.56 olarak belirlenmiştir. Bu yüksek körlük oranının, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Doğu ve Güney illerinde yaygın olan Trahom hastalığının etkisi olduğu söylenebilir. 1925 yılında, yetkililer Gaziantep, Adıyaman, Malatya illeri ile Kilis ve Besni kazalarında bu hastalıkla mücadele etmek için seyyar ve sabit sağlık kuruluşları kurmuş ve ayrıca Adana'da bir Trahom hastanesi açma kararı almışlardır. Bu durum, Trahom hastalığının bölgede ne denli yaygın olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.⁶⁶ Gaziantep'te engellilik bakımından ikinci sırada topallık, üçüncü sırada ise çolaklık yer almaktadır. Nüfus sayımında dikkat çeken bir diğer nokta, çolaklığın bir engellilik durumu olarak tanımlanmasıdır.

Gaziantep'te Konuşulan Diller

1927 nüfus sayımı verilerine göre, Türkiye'de birçok farklı dil konuşulmasına rağmen, halkın büyük bir kısmının ana dili Türkçe'dir. İkinci sırada ise Kürtçe yer almaktadır. Nüfus sayımına göre, halkın %86.42'si Türkçe, %8.69'u Kürtçe, %0.98'i Arapça, %0.88'i Rumca, %0.70'i Çerkezce, %0.51'i Yahudice ve %0.48'i Ermenice konuşmaktadır.⁶⁷

Kazalar	Cinsiyet	Türkçe	Rumca	Ermenice	Fransızca	İtalyanca	İngilizce	Arapça	Acemce	Yahudice	Çerkezce	Kürtçe	Tatarca	Arnavutça	Bulgarcası	Meçhul Diller
Gaziantep	Erkek	42392	12	---	1	---	2	847	---	18	18	599	---	93	---	30
	Kadın	43897	16	3	1	---	4	677	---	17	10	590	---	144	---	27
Besni	Erkek	10548	---	---	---	---	---	4	---	---	15	4098	---	1	---	7
	Kadın	11756	---	---	---	---	---	---	---	---	39	4652	---	---	---	---
Kilis	Erkek	20555	8	---	1	---	---	906	---	---	8	1603	---	16	---	---
	Kadın	20694	---	---	---	---	---	934	---	1	9	1779	---	13	---	---
Nizip	Erkek	23779	---	2	1	---	---	102	---	---	---	236	1	1	---	3
	Kadın	21715	---	---	---	1	---	74	5	1	---	2791	---	---	---	5
Toplam	Erkek	97274	20	2	3	---	2	1859	---	18	41	6536	1	111	---	40
	Kadın	98062	16	3	1	1	4	1685	5	19	58	9812	---	157	---	32
Genel Toplam		195336	36	5	4	1	6	3544	5	37	99	16348	1	268	---	72

Tablo 10. 1927 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Gaziantep ve İlçelerinde Konuşulan Diller.⁶⁸

Sayım sonuçlarına göre Gaziantep'te Türkçe, Rumca, Ermenice, Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Arapça, Acemce, Yahudice, Çerkezce, Kürtçe, Tatarca ve Arnavutça gibi birçok farklı dilin konuşulduğu belirlenmiştir. Nüfus sayımında yer alan diller arasında Gaziantep'te konuşulmayan tek dil Bulgarcadır. Gaziantep'te Nüfusun

⁶⁵ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, 215-216.

⁶⁶ BCA, 30-10-0-0-177-220-17, (25.04.2025).

⁶⁷ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 31.

⁶⁸ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, 237-238.

%90.53'ü Türkçe, %7.58'i Kürtçe ve %1.64'ü Arapça konuşmaktadır. En fazla Arapça konuşan iller sıralamasında Mardin, Siirt, Urfa, Mersin ve Adana'dan sonra Gaziantep 6. Sırada gelmektedir.⁶⁹

Gaziantep'te Bulunan Milliyetler

1927 yılına ait nüfus sayımına göre, Türkiye'de yaşayanların %96.77'si Türk vatandaşı, %3.23'ü ise yabancı uyrukludur. Yabancıların %3.07'si Avrupa ülkelerinden, %0.12'si Asya ve Afrika ülkelerinden, %0.04'lük kısmı ise diğer ülkelerin vatandaşlarından oluşmaktadır. Bu grupta en yüksek oranı Yunanlılar ve İtalyanlar oluşturmaktadır.⁷⁰

Kazalar	Cinsiyet	Türkiye	Irak	İran	Suriye	Afrika-Asya	Almanya	İngiltere	Avusturya	Fransa	İtalya	Sırbistan	Avrupa	Amerika	Meçhul
Gaziantep	Erkek	43994	---	1	12	---	---	1	---	1	---	1	---	1	1
	Kadın	45371	---	4	2	1	---	1	---	---	---	---	---	3	4
Kilis	Erkek	23081	---	---	16	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
	Kadın	23424	---	---	5	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1
Nizip	Erkek	38778	---	---	2	8	1	---	3	---	---	---	4	---	2
	Kadın	70502	5	---	2	---	3	---	---	---	1	---	---	---	---
Toplam	Erkek	105853	---	1	30	8	1	1	3	1	---	1	4	1	3
	Kadın	109823	5	4	9	1	3	1	---	---	1	---	---	3	5
Genel Toplam		215676	5	5	39	9	4	2	3	1	1	1	4	4	8

Tablo 11. 1927 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Gaziantep ve İlçelerinde Bulunan Milliyetler.⁷¹

Sayım sonuçları, Gaziantep'teki vatandaşların %99.96'sının Türk vatandaşı, %0.04'ünün ise yabancı ülke vatandaşları olduğunu ortaya koymuştur. Gaziantep'te Türkler dışında Irak, İran, Suriye, Afrika-Asya, Almanya, İngiltere, Avusturya, Fransa, İtalya, Sırbistan, Avrupa ve Amerika'dan gelen vatandaşlar da yaşamaktadır. Bu grupta en fazla sayıda Suriye vatandaşının bulunduğu görülmektedir. Ayrıca, Gaziantep'te yaşayan yabancı uyruklu kişilerin, hem şehir merkezi hem de ilçelerde ikamet ettikleri tespit edilmiştir.

Gaziantep Nüfusunun Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

1927 sayımına göre, yurt dışında doğup Türkiye'de yaşayanların sayısı 439.974 olarak tespit edilmiş ve bu, genel nüfusun %0.64'ünü oluşturmaktadır. Yurt dışında doğanların büyük bir kısmı Rusya, Bulgaristan ve Yunanistan kökenlidir.⁷² Gaziantep'teki yabancıların oranı ise %0.79 olup, bu oran Türkiye ortalamasının üzerindedir. Gaziantep'te yaşayan yabancılar arasında en büyük grup, 392 kişiyle Suriyelilerdir. Suriyelileri, 59 kişiyle İranlılar ve 47 kişiyle Ruslar takip etmektedir. Suriyelilerin, Gaziantep merkezinden ziyade Kilis ilçesinde daha yoğun bir şekilde yaşadığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, Kilis'te 29 Rusya doğumlu kişi yaşamaktadır. Gaziantep merkezinde ise 28 Afrika-Asya ve 36 Yunanistan doğumlu vatandaş bulunmaktadır. Nizip ilçesinde ise 59 İran doğumlu kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde toprak kaybı nedeniyle Balkanlar ve Kafkaslardan Anadolu'ya önemli bir nüfus akışı olduğu bilinmektedir. Bu nüfus, ülkenin çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir. Gaziantep'e baktığımızda, Bulgaristan, Yunanistan, Rusya ve Sırbistan doğumlu kişilerin varlığı, buraya göç edenlerin bulunduğunu göstermektedir.

Kazalar	Cinsiyet	Türkiye	Afganistan	Irak	İran	Suriye	Afrika-Asya	İngiltere	Avusturya	Bulgaristan	Fransa	Yunanistan	Rusya	Sırbistan	Avrupa	Amerika	Meçhul
Gaziantep	Erkek	43858	1	---	4	92	13	1	---	8	---	22	5	5	---	1	2
	Kadın	45287	---	1	---	43	18	1	---	2	---	14	8	1	---	2	9

⁶⁹ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 32.

⁷⁰ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 35.

⁷¹ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, 255-256.

⁷² TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 3, 36.

Besni	Erke k	1466 4	---	---	---	---	---	---	1	---	---	---	3	---	4	---	1
	Kadı n	1644 3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	---	---	3
Kilis	Erke k	2292 7	1	---	---	141	5	---	---	3	1	---	14	---	---	---	5
	Kadı n	2330 4	---	---	2	106	---	---	---	---	---	1	15	---	---	---	2
Nizip	Erke k	2411 7	---	---	---	3	4	---	---	---	---	---	1	---	---	---	---
	Kadı n	2453 0	---	---	53	7	---	---	---	---	---	---	---	---	1	---	1
Topla m	Erke k	1055 66	2	---	4	236	22	1	1	11	1	22	23	5	4	1	8
	Kadı n	1095 64	---	1	55	156	18	1	---	2	---	15	24	1	1	2	15
Genel Topla m		2151 30	2	1	59	392	40	2	1	13	1	37	47	6	5	3	23

Tablo 12. 1927 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Gaziantep Nüfusunun Doğum Yerlerine Göre Dağılımı.⁷³

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmış olsa da elde edilen veriler sınırlı bilgiler sunduğu için ülkenin nüfus potansiyelini tam olarak yansıtamamıştır. Bu nedenle, 1927 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı, Türkiye Cumhuriyeti'nin modern anlamda ilk resmi nüfus sayımı olarak büyük bir öneme sahiptir. Bu sayım sayesinde ülke genelinde oldukça ayrıntılı nüfus verileri elde edilmiş ve 63 ilin demografik özellikleri detaylı bir şekilde ortaya konmuştur. Gaziantep de bu kapsamda verilerin toplandığı şehirlerden biri olmuştur. Sayım sonuçlarına göre, Gaziantep'in Türkiye ortalamasının üzerinde bir nüfus yoğunluğuna sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de nüfus yoğunluğu %17.9 seviyesindeyken Gaziantep'te bu oran %19.3'e ulaşmıştır. Türkiye genelinde 100 hanede yaşayan kişi sayısı 492 iken, Gaziantep'te bu sayı 557 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, Gaziantep'te kadın nüfusunun erkek nüfusunu geçtiği tespit edilmiştir. Bunun en önemli nedeninin, 1911-1922 yılları arasında yaşanan savaşlar sırasında erkek nüfusunda meydana gelen kayıplar olduğu söylenebilir. Türkiye genelinde 1000 erkeğe karşılık 1079 kadın düşerken, Gaziantep'te bu oran 1000 erkeğe 1037 kadın olarak belirlenmiştir. Gaziantep'te hem bekâr kadın hem de bekâr erkek oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmüştür. İldeki veriler, bekâr kadın sayısının bekâr erkek sayısını geçtiğini göstermektedir. Türkiye genelinde bekâr kadın oranı %42.09 iken, Gaziantep'te bu oran %44.53'tür. Bekâr erkek oranı ise Türkiye genelinde %55.57 olarak tespit edilirken, Gaziantep'te %58.01 seviyesine ulaşmıştır. Bunun yanı sıra dul erkek ve dul kadın oranlarında da Gaziantep'in Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu göze çarpmaktadır. Dul erkek oranı Türkiye genelinde %1.53 iken Gaziantep'te %1.74 olarak belirlenmiştir. Dul kadınlarda ise oranlar Türkiye genelinde %15.02 seviyesindeyken Gaziantep'te %12.08 olarak hesaplanmıştır. Boşanma oranlarına bakıldığında ise Gaziantep'in Türkiye ortalamasının altında kaldığı anlaşılmaktadır. Türkiye genelinde boşanan erkek oranı %0.26 olarak kaydedilirken Gaziantep'te bu oran %0.18'dir. Benzer şekilde, Türkiye genelindeki boşanan kadın oranı %0.88 iken Gaziantep'te %0.41 olarak belirlenmiştir. Boşanma oranlarının düşük olmasının önemli nedenlerinden biri, toplumun boşanmaya yönelik olumsuz yaklaşımıdır. Bu durumun özellikle tüm ülke genelinde etkili olduğu söylenebilir. Sayım verilerindeki bir diğer dikkat çekici nokta ise Gaziantep'teki genç nüfusun fazlalığıdır. 20 yaş altındaki genç nüfus oranlarına bakıldığında, erkeklerde Türkiye ortalaması %52.81 iken Gaziantep'te %53.67'ye ulaşmıştır. Kadınlarda ise bu oran Türkiye genelinde %43.67 olurken Gaziantep'te %44.75 olarak kaydedilmiştir. Genç nüfusun fazlalığı genellikle ülkeler için olumlu bir faktör olarak değerlendirilse de Cumhuriyet hükümetinin ekonomik sıkıntılar yaşadığı dönemde bu genç nüfustan yeterli yarar sağlanamamıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde genç nüfusun ülkenin kalkınmasında önemli bir rol oynayacağı açıktır.

Gaziantep il merkezinde dikkat çeken bir özellik, hem erkeklerin hem de kadınların büyük bir bölümünün tarım sektöründe çalışmasıdır. Bu durum, Osmanlı döneminden itibaren süre gelen tarıma dayalı ekonomik yapının bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, Gaziantep'te sanayi, ticaret ve serbest meslek gibi alanlarda da kadınlar ve erkekler aktif bir şekilde yer almaktadır. Yine de bazı meslek gruplarında kadınların varlık

⁷³ TCBİUM, *Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül 1, 273-274.

göstermediği dikkat çekmektedir; bunlara ordu ve PTT gibi kurumlar örnek verilebilir. İstihdam açısından Gaziantep, Türkiye ortalamasının altında bir görüntü sergilemektedir. Erkek çalışan oranı ülke genelinde %54.84 seviyesindeyken Gaziantep'te bu oran %48.38'e düşmektedir. Kadın çalışan oranı ise Türkiye genelinde %24.83 iken Gaziantep'te %17.76'ya gerilemiştir. Gaziantep ile ilgili bir diğer ilgi çekici veri ise engelli bireylerin sayısı ve engellilik türleridir. Türkiye genelindeki engelli oranı %1.42 olarak hesaplanmışken Gaziantep'te bu oran %2.52'ye yükselerek ülke ortalamasının üzerinde bir seviyede olduğu görülmüştür. Engellilik türleri açısından Gaziantep'te en yaygın olanlar sırasıyla körlük, topallık ve çolaklık olarak belirlenmiştir. Topallık oranının yüksek olmasının, uzun süren savaşların etkisiyle bağlantılı olduğu söylenebilir.

Gaziantep'te okuma yazma oranlarına dair istatistiksel analizler, bu şehrin Türkiye genel ortalamasının gerisinde kaldığını ortaya koymaktadır. Türkiye genelinde erkeklerin okuma yazma oranı %12.99 olarak belirlenirken, Gaziantep'te bu oran %11.04 olarak kaydedilmiştir. Kadınlarda ise Türkiye genelinde %3.67'lik bir oran görülürken, Gaziantep'te bu oran %2.04 seviyesinde kalmıştır. Genel toplam değerlendirildiğinde, Türkiye genelindeki okuma yazma oranı %8.61 iken Gaziantep'te %6.25 olarak tespit edilmiştir. Bu veriler, nüfus sayımının yapıldığı dönemde Türkiye'nin pek çok şehrinde olduğu gibi Gaziantep'te de düşük okuma yazma oranlarının hâkim olduğunu ve Gaziantep'in bu bağlamda diğer şehirlerden farklı bir durumda olmadığını göstermektedir. Kadınlar arasındaki okuma yazma oranının daha düşük olması, erkek egemen bir toplumun kadınlara yönelik bakış açısının etkisi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, nüfus sayımı verileri dini inanca ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Türkiye genelinde halkın %97.36'sı kendisini Müslüman olarak tanımlarken, Gaziantep'te bu oran %99.63 gibi bir seviyeye ulaşmıştır. Bunun yanı sıra, yabancı nüfusun varlığına dair bilgiler de dikkat çekicidir. 1927 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı sonuçlarına göre Gaziantep'te 12 farklı ülkeye mensup toplam 86 yabancı yaşamaktaydı. Ülkede yaşayan vatandaşların %96.77'sinin Türk olduğu belirtilirken, Gaziantep'te bu oran %99.96'ya yükselmektedir. Türkiye çapında en fazla yaşayan yabancılar arasında Yunanlılar ve İtalyanlar öne çıkarken, Gaziantep'te bu durum Suriyelilerin yoğunluğuyla farklılık göstermiştir. Gaziantep'te demografik özellikler doğum yerleri esas alındığında ülke genelinde gözlemlenen yapıya paralellik göstermektedir. Şehirde Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen göçmen nüfusa rastlanmış olup, bu durum Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan toprak kayıpları sonucunda gerçekleşen göç hareketlerinin bir yansımasıdır. Şehirde konuşulan dillere ilişkin veriler de ülke geneli ile benzerlik arz etmektedir. Türkiye'de olduğu gibi Gaziantep'te de Türkçe, en yaygın biçimde konuşulan dil olmanın yanında Kürtçe ve Arapça sırasıyla ikinci ve üçüncü dil olarak öne çıkmıştır.

1927 sayım sonuçları, hem ülkenin genel durumu hem de Gaziantep vilayetinin kötü ekonomik koşullarını ortaya koymuştur. Gaziantep'in tarım, sanayi, eğitim ve sağlık gibi alanlarda önemli iyileştirmelere ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bu iyileşmelerin kısa vadede gerçekleşme olasılığı oldukça düşüktür. Gaziantep'teki halkın tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş yapabilmesi için, hem yetişkin iş gücüne hem de devletin bu alanda ciddi destek sağlamasına ihtiyaç vardır. Ayrıca, vilayetin kalkınabilmesi için eğitilmiş bir insan gücüne de gereksinim bulunmaktadır. Dönem itibarıyla Gaziantep halkının %93'ünün okuma yazma bilmediği göz önüne alındığında, nitelikli insan gücü bulmanın zorluğu da açıktır. Tüm bu olumsuz koşullara rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen bu sayım, geleceğe yönelik planlamalarda yöneticilere birçok değerli bilgi sunmuştur.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA**Arşivler**

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Halep Vilayet Salnamesi, 1869.

Halep Vilayet Salnamesi, Matbuat-ı Vilayet, 1904.

Halep Vilayet Salnamesi, Matbuat-ı Vilayet, 1908.

Özel İhtisas Komisyonu Raporu. *Nüfus ve Nüfusun Yapısı*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1994.

Resmî Gazete

TCBİUD. *Genel Nüfus Sayımı*. Ankara: Mehmet İhsan Basımevi, 1937.

TCBİUM. *Umumi Nüfus Tahriri*. Fasikül 1. Ankara: Hüsnütabiat Matbaası, 1929a.

TCBİUM. *Umumi Nüfus Tahriri*. Fasikül 3. Ankara: Başvekalet Müdevvenat Matbaası, 1929c.

TÜİK. *İstatistik Göstergeler 1923-2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012.

TÜİK. *İstatistik Göstergeler 1923-2013*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2014.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 1, İçtima 4.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, Matbaa-i Amire, 1925-1926.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, Matbaat-ı Müdüriyeti Umumiyesi, 1926-1927.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, Matbaat-ı Müdüriyeti Umumiyesi, 1927-1928.

Telif Eserler

Akçora, Ergünöz. "Atatürk, Cumhuriyet ve Eğitim Öğretimde Millilik ve Bütünlük", *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi*, 11/33 (1999): 673-697.

Baş, Ramazan. *Türkiye'nin Nüfus Politikası (1923-1980)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2023.

Başol, Koray. "Türkiye'nin Demografik Yapısındaki Değişmeler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10/1 (1995): 249-280.

Behar, Cem. *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, Cilt 2. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1996.

Çetin, Türkan. *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Köylü Politikası (1923-1950)*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Gölen, Zafer. *1927 Genel Nüfus Sayımı*. Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri. Ed. Bayram Kodaman Süleyman Seydi, Hayri Çapraz, Turgut Ermumcu, Murat Kılıç, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2008: 306-314.

Güran, Tevfik. *Resmi İstatistiklere Göre Osmanlı Toplum ve Ekonomisi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Güriz, Adnan. *Türkiye'de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni*. Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, 1975.

Hakimiyet-i Milliye, "Umumi Nüfusumuz Yazılacak", *Hakimiyet-i Milliye*, 16 Ekim 1927.

Hesapçioğlu, Muhsin. "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi", *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29 (2009): 121-138.

Issawi, Charles. *The Economic History of Turkey 1800-1914*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1995.

Karpat, Kemal H. *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003.

Koca, Canan. *Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu*. İstanbul: Dünya Engelliler Vakfı, 2010.

Köse, Mustafa. 1927 *Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Çev. Metin Kırıtlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 10. Baskı, 2007.

Nurettin, Lohanizade Mustafa. *Gaziantep Savunması*. Çev. Mehmet Ali Akidil. İstanbul: Kastaş A.Ş., 1989.

Özdeğer, Hüseyin. "Gaziantep", *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, 1996: 469-474.

Özgen, Yüksel. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt 2. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024.

Öztürk, Mustafa. "Osmanlı Döneminde Antep'in İktisadi Vaziyeti", *Gaziantep Üniversitesi Ayıntap Araştırmaları Dergisi*, 5/1 (2022): 1-45.

Pamuk, Bilgehan. "Türk-İslam Hakimiyeti'nde Ayntab", *Şehr-i Ayntab-ı Cihan Gaziantep*. Ed. Ergün Özuslu. Gaziantep: Dumat Ofset Mabaacılık, 2016: 140-177.

Tamer, Aytül, Alanur Çavlin Bozbeyoğlu. "1927 Yılı Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar", *Nüfusbilim Dergisi*, 26/1 (2004): 73-88.

Tarih IV Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.

Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi*. 3. Kitap 1. Bölüm. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1995.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, Cilt 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Baskı, t.y.

Süreli Yayınlar

Hakimiyet-i Milliye

İnternet Kaynakları

<https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/95207/gaziantep-ve-van-yahudileri>, Erişim 04.06.2025

